

Selef-i Salihînin Kur'an'la İrtibatı

Osman Akça

Wise Islamic Studies Institute

nosman34@gmail.com

Özet

Bu yazıda Selef-i Salihinden maksadımız ilk saffi teşkil eden Sahabe ve Tabiîn başta olmakla beraber ilk dönemde yaşayan ulema ve salih zatlardır. Nitekim bu dönemde yaşayan kimseler tarafından Kur'an okuma adına çok farklı bir üslup ortaya konmuş olduğu dikkat çekmektedir. Binaenaleyh Kur'an okumanın onlarda meydana getirdiği tesirin bu kadar derin olmasının arka planda ne gibi sebeplere dayandığını incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Selef-i salihin, sahabe, tabiin, Kuran

The Contact of the Salaf-i Salihîn with the Quran

Summary

In this article, what we mean by Salaf-i Salih is the Companions and Tabiun, who constitute the first line, as well as the ulama and righteous people who lived in the first period. As a matter of fact, it is noteworthy that people living in this period adopted a very different style of reading the Quran. Therefore, we will try to examine the underlying reasons why reading the Quran has such a profound effect on them.

Key Words: Salaf-i righteous, companions, tabiin, Quran

Giriş

Selef-i Sâlihîn, Kur'an'ı anlama ve yaşamada fevkalade hassasiyet göstermişlerdir. Onlar hayatlarını hep Kur'an'ın prensiplerine göre tanzim etmişler ve onu tabiatlarının bir parçası haline getirmeye gayret göstermişlerdir. Bu sebeple Kur'an'la gece gündüz hem-dem olmuş ve ona bütün benlikleriyle yönelmişlerdir. Ayrıca Kur'an'da anlatılan hususların azameti karşısında yürekleri haşyetle ürpermiş, okuyup dinledikleri âyât-ı beyyinâtın azameti his dünyalarına, hal ve tavırlarına yansımıştır. Bazen yaşadıkları duygu ve heyecan göz yaşlarına dönüşmüş, bazen bayıldıkları,

birkaç gün kendilerine gelemedikleri olmuş, hatta bazıları bu his tufanı karşısında dayanamayıp vefat etmiştir.

1- Kur'an'la Çok Meşgul Olma

Selef-i Salihin Kur'an'la her vakit içli dışlı olmaktadır. Nasıl ki günümüz insanı güncel haberleri, basın yayın organlarını, sosyal medyayı merakla yakından takip ediyorlar, Selef-i Salihin de Kur'an'ı her gün çok yakından takip etmekteydi. Cenab-ı Hakk'ın kelamı ile meşgul olma, O'nun muradını anlama gündemlerinin hep ilk başında yer almaktaydı. Onlar okudukları ayetleri kendilerine gönderilen birer ilahî mesaj olarak kabul ederek manasını tefekkür ediyor ve oradan aldıkları prensipleri hayatlarına tatbik ediyorlardı.

Evet onlar her gün Kur'an'la meşgul olmayı bir vazife olarak telakki ediyorlardı. Hz. Osman'ın çok okuduğu için iki mushaf eskittiği rivayet edilir (İhya 1/279). Ayrıca onlar hiçbir günün Kur'an okumadan geçmesini asla istemiyorlardı. Nitekim Ebu Musa el-Eşarî'nin *"Rabbimin kelamına günde bir ya da iki defa bakmamaktan haya ederim."* dediği rivayet edilmiştir. Ayrıca Hz. Osman: *"Kur'an okumadan bir günün geçmesini hiç istemem."* demiştir. (İmam Kurtubi, et-Tizkar, 184) Zira o günlerce evi muhasara edildiği bir hengamede bile Kur'an okumayı terk etmemiş, şehid edildiği gece evine girdiklerinde onu Kur'an okurken bulmuşlardı. O zor şartlar altında bile Kur'an okumayı terk etmemiştir.

Onlar günlük dost meclislerini Kuran'la süslüyorlardı. Sahabe Efendilerimiz bir araya geldiklerinde içlerinden birisini seçerek orada Kur'an okuttukları rivayet edilir. (İhya, 1/280). Ayrıca Hz. Ömer'in bazen Ebu Musa el-Eşarî'den *"Rabbimizi bize hatırlat"* diyerek Kuran okumasını istediği, onun da orada uzun zaman Kuran okuduğu rivayetler arasındadır. Ayrıca evlerinde tek başlarına Kuran okuma adeti de hayli yaygındı. Mesela Hz. Ömer'in evine girince mushafı açıp Kur'an okuduğu, İbn-i Mesud'un kardeşleriyle bir araya geldiğinde mushafı açıp onlara Kur'an'ı tefsir ettiği rivayet edilmiştir (Fadailu'l-Kur'an, s.282-283.). Bu adet sahabeden sonra da devam etmiştir. Mesela; Bağdatlı Hanefi fakih Muhammed b. Şuca'nın, (v. 266) vefatı yaklaştığı zaman hayatını geçirdiği evini kastederek *"Burada Kur'an'ı 3000 kere namazda hatmettim."* dediği rivayet edilmiştir.

Selef-i Salihînin Kur'an'la İrtibatı

Onlar Kur'an okumaya sürekli devam ettirilmesi gereken bir ibadet, ehemmiyetli bir zikir, kurb vesilelerinin en tesirli iksiri olarak bakmaktaydılar. Zira Habbab b. Erett (r.a.) *“Eğer Allah'a yaklaşmak istiyorsan O'na ancak en sevimli gelen Kelam'ıyla yaklaşabilirsin.”* demiştir (et-Tizkar, Kurtubî, s. 57). İmam Evzaî: *“Kur'an'a denk bir zikir yoktur.”* der. Ayrıca Efendimizden gelen bazı rivayetler de onları Kur'an okumaya teşvik etmiştir. Meselâ, Efendimiz (s.a.v) bir gün: *“Bu kalpler demirin paslanması gibi paslanır.”* buyurur. Bunun üzerine Sahabe Efendilerimiz: *“Ya Rasulallah! Cilası nedir?”* diye sorar, O da: *“Kur'an tilavetidir.”* buyurmuştur (İmam Kurtubi, et-Tizkar, 116).

Onlar her gün Kur'an'la meşgul oluyorlar, bir kimsenin Kur'an karşısında lakayd kalarak onu okumayı terk etmesini büyük bir eksiklik olarak görüyorlardı. Ebu'l-Aliye *“Bizler bir kimsenin Kur'an'ı öğrenip de onu okumadan uyumasını büyük günahlardan sayıyorduk.”* der. (ez-Zühd Ahmed b. Hanbel, s. 303). Bu ifadeler selefın meseleye ne derece ehemmiyet verdiğini özetler mahiyettedir.

2- Periyodik Kuran Okuma Programı

İmam Gazzalî selefın bazısının bir gün bir gecede, bazısının bir haftada, bazısının bir ayda Kur'an'ı hatmettiğini ifade eder. Ayrıca sahabeden itibaren selefın, haftalık veya aylık periyotlarla Kur'an'ı hatmetme programlarının olduğu zikredilmiştir.

Mesela Hz. Osman bir haftada Kur'an'ı hatmetmek üzere Kur'an'ı yedi bölüme ayırmıştır. Haftalık programı şu şekildedir:

Cuma: Bakara Suresi'nden Maide'ye kadar,

Cumartesi: En'am Suresi'nden Hud suresine kadar,

Pazar: Yusuf Suresi'nden Meryem suresine kadar,

Pazartesi: Taha'dan Kasas'a kadar,

Salı: Ankebut'tan Sad'a kadar

Çarşamba: Zümer'den Rahman'a kadar,

Perşembe: Hatmini tamamlardı.

İbn Mesud'un da farklı bir tertiple Kuran'ı yedi bölüme ayırdığı zikredilmiştir. Onlar bu şekilde Kur'an henüz cüz ve hizblere ayrılmadan kendi belirledikleri sisteme göre bölümlere ayırmışlar ve bu şekilde okumuşlardır (İhya 1/276).

3- Kalp Safveti ve Manevi Beslenme

Selef-i Salihin, hayatlarını hep takva dairesinde götürmüştür. Onlar her gün manevi beslenme adına çok ciddi gayret sarf ediyorlar, namazlarını hassasiyetle kılıyorlar ve gecelerini ibadet u taatle nurlandırıyorlardı. Bu kurbiyet her hallerine sirayet etmekteydi. Dolayısıyla sahip oldukları haşyet, vakar ve ciddiyet sebebiyle, Kur'an okuduklarında içlerinde onun varidatını daha derinden duyuyorlar, anlatılan şeylerden daha fazla etkileniyorlardı. Zira Cenab-ı Hakk Kur'an'ın kapılarını sadece ürperen gönüllere açtığını, muttakilere hidayet kaynağı olduğunu beyan etmiştir (Bakara suresi, 02, 02).

İmam Gazzali Kur'an okumadan önce kalp temizliğinin ne kadar ehemmiyetli olduğunu ifade ettikten sonra bir kimsenin kalbinin kararması sebebiyle Kur'an'ın nurundan istifade edemeyeceğini ifade etmiştir. Zira kalp nurların tecelli yeri olan bir aynadır. Israrla günahlara batıp çıkan kibir ve şehevânî hislerin zebunu olan bir kalbin paslanıp kararması kaçınılmazdır. Kuran'ın nuru böyle karartılmış kalplerde aksetmez, onun esrarı böyle katı kalplere açılmaz. Çünkü Kuran'ın esrarını anlamamanın melekutî boyutu vardır. Bu da ancak basiret nuruyla bakabilenlere nasip olur (İhya 1/284).

Ayrıca İmam Gazzâlî Kur'an'a el sürmeden önce abdestle zahirî temizliğin yerine getirildiği gibi dil ile tilavet edip, gönüllerde Kur'an'ı tedebbür etmeden önce de kalplerin temizlenmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Evet Kur'an, temiz bir gönüle kapılarını açtığı zaman kişide doymak bilmeyen bir okuma arzusu uyandırır. Onlar kendilerinde bu şevkin uyarılması adına kalp temizliğinin olmazsa olmaz bir gereklilik olduğunu ifade etmişlerdir. Hz. Osman'ın ifadesiyle: *“Eğer kalplerimiz tertemiz olsa içimizde doymak bilmeyen bir Kur'an okuma arzusu olurdu.”* (İhya, c. 3 s. 520).

4- Hayata Geçirme Hedefli Okuma

Selef-i Salihîn, prensip olarak okuyup duydukları şeyleri hayata geçirmek için öğreniyorlardı. Kur'an okurken de hep yaşama eksenli okuyorlar, okudukları ayetleri anlayıp onlarla amel etmedikçe başka ayetlere geçmiyorlardı. Zira Abdullah b. Mes'ud: *"Biz 10 ayeti okumaya başladığımızda onların manasını öğrenip amel etmedikçe başka bir ayete geçmiyorduk."* demiştir (İbn Kesir, Tefsir, 1/ 8). Hem sahabe döneminde hem de sonraki dönemde Kur'an ilim-amel bütünlüğü içerisinde okunmaktaydı. Hatta okudukları ayetlerin hakkını verip, tam amel etmeden bir sureden diğer sureye geçmiyorlardı (Tirmizi, 5, 156). Nitekim Sülemî, Sahabe Efendilerimizin Kur'an'ı Allah Rasulü'nden öğrenirken 10 ayet öğrenip bunları hayatlarına geçirmedikçe yeni ayetlere geçmediklerini ifade etmiş, Kur'an'ı ve onunla amel etmeyi eş zamanlı öğrendiklerini söylemiştir (İbn Kesir, Tefsir, 1/8). Ayrıca İbn-i Abbas: *"Kitabı verdiğimiz o kimseler onu hakkıyla tilavet eder."* (Bakara, 02, 121) ayetini hakkıyla ona tabi olurlar şeklinde tefsir ederek Kur'an okumanın ancak amelle, onu temsille tamam olacağını vurgulamıştır (Fadailu'l-Kur'an, s.302.).

Sahabeden sonra da bu okuma şeklinin devam ettiğini görmekteyiz. Seleften bazılarının Hud suresini altı ay okuyup tekrar ettiği ve bu zaman dilimi içerisinde sürekli derinlemesine manasını anlamaya çalıştıkları rivayet edilmiştir (İhya 1/282).

Evet onlar Kur'an'ı manalarındaki incelikleri derinlemesine duymak için geceleri uzun uzun teenni ile okuyorlar, okudukları ayetleri tabiatlarına maletmeye çalışıyorlardı. Aslında Kur'an okumayı onun manasıyla amel etme olarak anlamaktaydılar (İhya, 1/275). Çünkü önlerinde Hz. Peygamber'i yeryüzünde yürüyen Kur'an olarak görmüşler, Kur'an'ı O'ndan amelle birlikte öğrenmişlerdi.

5- Bütün Benlikleriyle Yönelerek Okumaktaydılar

Selef'in Kur'an'ı anlama adına dikkat ettiği en önemli hususlardan birisi de ona her şeyleriyle yönelmeleridir. Çünkü Kur'an'ın kapılarını açması müminlerin bütün benliğiyle ona yönelerek kalplerini ona açmalarıyla gerçekleşir. Bu ise zihin, gönül ve dil bütünlüğüyle gerçekleşir. Kur'an'ı

hakkıyla okuyabilmek için dilin, aklın ve kalbin iş birliği içinde olması gerekir. İmam Gazali'nin ifadesiyle “*Dil okumalı, akıl okunanları tercüme etmeli, kalp de bunlardan gereken dersleri almalıdır.*” (İhya, 1/287).

Onlar Kur'an'ın o altın iklimine bütün her şeyleriyle yöneliyorlar, onun nuru da simalarına hüznü, hal ve tavırlarına vakar ve haşyet olarak yansıyor. Nitekim Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, kendi döneminde Kur'an okuyan bir kimsenin yüzünün sararıp renk atmasından, o kimsenin Kur'an okuduğunu anladıklarını söylemiştir (Fadailü'l-Kur'an, s.288.).

Evet onlar İlahî Beyan'ı bu şekilde bir ciddiyet ve konsantrasyonla okumaya gayret ediyorlar, dikkatlerini dağıtacak şeylerden uzak duruyorlardı. Mesela Hz. Ömer'in Kur'an okurken hiç kimseyle konuşmadığı rivayet edilmiştir (Nevevi, et-Tibyan fi Hameletu'l-Kur'an, s. 93). Ayrıca etrafındaki kimseler dünyaya ait şeyler konuşulurken Kur'an okumayı kerih görüyorlardı (Fadailü'l-Kur'an, s.297). Kur'an okurken gülme, şakalaşma gibi ciddiyetsiz davranışları, el veya ayaklarıyla başka şeylerle meşgul olmak suretiyle dikkatlerinin dağılmasını uygun görmüyorlar, zihinlerini kirletecek manzaralara bakmıyorlardı (Nevevi, et-Tibyan fi Hameletu'l-Kur'an, 93).

Ayrıca Kur'an okumadan önce konsantrasyonu sağlama adına iyi bir hazırlık yaptıkları görülmektedir. Mesela, Kur'an okumadan önce abdest alıp dişlerini misvakladıkları, güzel elbiselerini giyip hazırlandıkları, kibleye yöneldikleri zikredilmiştir (İmam Kurtubi, et-Tizkar, 176). Bu şekilde yapılan ön hazırlıklar onların konsantre olmasına çok fayda sağlıyor, istifadesini daha da artırıyor.

6- Kuran'ın Doğrudan Muhatapları

Kuran'ın ilk muhatapları sahabe olması itibariyle doğrudan kendilerine hitap etmesi onlarda ayrı bir tesir uyarmaktaydı. Bununla birlikte tabiin ve sonrasında da aynı anlayışın devam ettiği; Kur'an'ın kendilerine hitap ettiğinin bilinciyle okudukları dikkat çekmektedir. Bütün emirleri kendilerine vazife, nehiyleri de bir uyarı olarak kabul ederlerdi. O sebeple Kur'an okurken kendi eksikliklerini hissederler, bunun hacaletiyle hatalarını telafi etmeye gayret gösterirlerdi (Nevevi, et-Tibyan fi Hameletu'l-Kur'an, s. 88).

7- Allah Kelamı Olduğu Bilinciyle Okuma

Bir Müslüman'ın Kur'an okurken onun Allah kelamı olduğunun bilincinde olması çok önemlidir. İmam Gazzali bir kimsenin Kur'an okurken kalbinde Mütেকellim-i Ezelî'nin azametinin olması gerektiğini söyler. Zira okuduğu kelimeler bir beşer sözü değil Allah kelamıdır. Allah kelamını okumak da azami hassasiyet gerektirir (İhya, 1/281). Ayrıca İhya'da Kuran'ı derinden duymaya çalışan birisi yaşadığı şeyleri şu ifadelerle dile getirir: *“Kur'an okurken bir ara hiçbir manevî zevk hissetmemeye başladım. Bunun üzerine sanki Rasulullah'ın sahabeye okuduğunu duyuyor gibi okumaya başladım, sonra bir adım öteye giderek Hz. Cibril'in Efendimize okuduğunu duyuyor gibi okudum. Sonra Mütেকellim-i Ezelî'den duyuyor gibi oldum. Şimdi öyle bir manevî lezzet duyuyorum ki tarifi mümkün değil.”* (İhya, 3/520).

Görüldüğü üzere Selef, hep meseleyi bir adım öteye taşıma gayreti içerisinde olmuş, Kur'an'ın Allah kelamı olması hasebiyle daha dikkatli davranmışlardır. İmam Gazzali bir kimsenin Kur'an'ı alelade bir şekilde okumasının çok yanlış olduğunu ifade ettikten sonra Tevrat'ta geçen şu ifadelerle yer verilmiştir: *“Ey kulum! Bir arkadaşından gelen mektup karşısında eğer yola çıkmışsan nasıl geri dönüyor ya da bir yere oturarak, kelime kelime hiçbir şey fevt etmeden okumaya çalışıyorsun. İşte bu benim gönderdiğim kitabım. Bak sana nasıl sözü tafsilatlı bir şekilde sağlam ifadelerle söyledim. Enine boyuna düşünmen için kaç defa tekrar ettim. Fakat sen bizim kelimemizden yüz çeviriyorsun. Ben arkadaşlarından daha mı değersizim ki onlardan birisi yanına oturduğunda bütün benliğine ona yöneliyor, bütün kalbinle onun sözünü dinliyorsun, o konuşurken birisi seni meşgul ettiğinde ya da seninle konuştuğunda ona susması için işarette bulunuyorsun. İşte Ben (kitabımla) sana yöneldim, sana konuşuyorum sen ise kalbinle benden yüz çeviriyorsun. Bana bazı arkadaşlarından daha az mı değer veriyorsun?”* (İhya 1/275).

8- Dilin İnceliklerine Vukûfiyet

Sahabe Efendilerimiz başta olmak üzere Selef-i Salihîn Arap şiir ve edebiyatının zirvede olduğu bir dönemde yaşadılar. Yetiştikleri ortam onlara Arapça'nın inceliklerini anlama imkânı sunmaktaydı. Dile vuküfları sebebiyle Kur'an'ın ifade zenginliğini daha derin hissetmekteydiler.

Ayrıca, aldıkları dil eğitimi onların dil zevkini artırmaktaydı. Dolayısıyla da ayetlerde geçen hakikatleri daha derinden hissetmekte ve okudukları ayetlerin mazmunlarından çok etkilenmekteydiler. Bazen tesirinde kaldıkları bir ayeti uzun süre tekrar ediyorlardı (Nevevi, et-Tibyan fi Hameletu'l-Kur'an, s. 85- 86). İkaz ve inzar ayetleri yüreklerini ağızlarına getirirken, rahmet ve tebşir ayetleri içlerine su serpiyordu. Cenab-ı Hakk'a isnad edilen uygunsuz ifadeleri okurken seslerini kısıyorlar, bu kötü sözlerin hacaletiyle iki büklüm olarak kalplerinde rahatsızlık hissediyorlardı (İhya, c. 3, s. 516-517). Azap ayetlerini okuduklarında hemen Allah'a sığınıyor, rahmet ayetleri geldiğinde ise ona nail olmak için dua dua yakarıyorlardı (Nevevi, et-Tibyan fi Hameletu'l-Kur'an, s. 91).

9- Anlama Maksadıyla ve Yeni Şeyler Keşfetme Merakıyla Okuma

Selef-i Salihîn Kur'an'ı anlamayı, onun hidayetiyle yol almayı hayatlarının gayesi haline getirmişlerdi. Dolayısıyla Kur'an okurken onun kendilerine ne ifade ettiğini merak ediyor, okudukları ayetlerin kendilerine yol gösterici olduğu bilincini en yüksek düzeyde taşıyorlardı. Bu sebeple, okudukları ayetleri daha dikkatli okuyorlar ve bu ayetlerin aydınlığında hayatlarını dizayn etmeye çalışıyorlardı. Bunu sağlamak için de ayetleri yavaş yavaş, düşünce düşünce, sindire sindire okuyorlardı¹ (İmam Kurtubi, et-Tizkar, 176).

Ayrıca Kur'an'ın manasını anlama adına azami gayret ortaya koyuyor, anlayamadıkları bir kelimeyi bile sormak için bazen uzak diyarlara seyahat ediyorlardı. Sahabeden Hz. Ebu'd-Derda: *“Eğer bir ayetin manasını anlayamasam ve bunun manasını bana açıklayabilecek tek kimsenin Yemen taraflarında Berk-i Gımad'da olduğunu bilsem oraya kadar giderim.”* demiştir (Fadailu'l-Kur'an, s.280.). Hz. İkrime de Nisâ Sûresi 100. ayet-i kerimesindeki “Kim Allah'a ve Rasulüne hicret ederse” ifadesindeki Allah'a ve Rasulüne hicret eden kimsenin kim olduğunu öğrenmek için 14 sene araştırdığını söylemiştir² (Kurtubî, Tefsir, 1/26). Tabiin'in büyüklerinden Mesruk sadece bir ayetin tefsirini öğrenmek için Kufe'den Basra'ya seyahat etmiştir. Fakat oraya vardığında bu

¹ İbn Abbas Hz.leri hızlı bir şekilde Kuran'ı hatim etme yerine birkaç sureyi düşünce düşünce sindire sindire okumanın daha evla olduğunu ifade etmiştir (İhya, 1/277).

² Kaynaklarda hicret eden bu kişinin Damra b. Habib olduğu ifade edilmiştir (Kurtubî, Tefsir, 1/26).

Selef-i Salihînin Kur'an'la İrtibatı

ayetin tefsirini bilen zatın Şam'a gittiğini söylerler. O da tekrar hazırlanarak oradan Şam'a gider ve o ayetin tefsirini öğrenir (Kurtubî, Tefsir, 1/26).

Evet, Selef için Kur'an'ın manasını öğrenmek çok ehemmiyet arz etmekteydi. Çünkü onlar Kur'an okuyan kimsenin ne okuduğunu anlaması, onun manasını duyması ve hissetmesi gerektiğinin farkındaydılar. Bu sebeple bir kimsenin okuduğu şeyleri tefekkür etmesi, onun manalarındaki derinlik ve inceliklerine vakıf olma gayreti içerisinde olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Onlar her bir ayetin farklı mana tabakaları olduğu için manaya nüfuz ederek okumayan bir kimse için bu mana zenginliğinin kaybolacağını söylemişlerdir. Bu yüzden de anlamadan okuyan kimsenin ayetlerin hakkını veremeyeceğini ifade etmiş, Kur'an'ın maksadını anlamak, manalarına vakıf olmak, güzelliklerini hissedebilmek için düşünerek okumanın gerekli olduğu üzerinde hassasiyetle durmuşlardır. Nitekim Cenab-ı Hakk bu mübarek kitabı, akıl sahibi insanların âyetleri iyice düşünmeleri, ondan ders ve ibret almaları için indirdiğini bildirmiştir (Sa'd suresi, 38, 29.) (Kurtubî, et-Tizkar fi Efdali'l-Ezkar, s. 199).

Evet Selef-i Salihin Kur'an'ı bir an önce bitirip aradan çıkarma düşüncesinin istifadeyi azaltması sebebiyle bu tarz bir okumadan sakınmışlardır. Abdullah b. Mesud: *"Kur'an okurken kalplerinizi de harekete geçirin. Sizden birisi sûreyi bir an önce bitirmeyi düşünmesin."* (Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3/407) buyurmuş, bu şekilde Kur'an'ın feyzinden tam istifade edileceğini ifade etmiştir. Hasan Basrî hazretleri *"Ey Ademoğlu! Aklın devamlı sûreyi bir an önce bitirmekle meşgulken nasıl olur da kalbin yumuşar!"* demiştir (İmam Kurtubi, et-Tizkar, 200).

10- Kur'an Karşısında Çatlayan Gönüller

Yukarıda ifade edildiği üzere dini temsilde zirve olan Sahabenin Kur'an'la münasebetinin çok kuvvetli olduğu görülmektedir. Onlar Kur'an okuduklarında çok derinden etkilenmekteydi. Nitekim Abdullah İbn-i Urve, bir gün ninesi Hz. Esmâ'ya (radiyallâhu anhâ) sahabenin Kur'an'ı nasıl okuyup dinlediklerini sorar. Hz. Esmâ: *"Tıpkı Kur'an'da zikredildiği gibi³ Kur'an okurken onların gözleri yaşarır, tüyleri ürperirdi."* cevabını verir (Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3/416).

³ (Zümer Suresi, 39, 23.)

Hz. Esmâ bu düşüncesini yetiştirdiği atmosferde çok yakından hissetme imkanı bulmuştu. Zira babası Hz. Ebubekir, Kur'an okuduğunda göz yaşları içerisinde okuyordu. Mekke'de iman edenler üzerinde her türlü baskının olduğu bir dönemde okuduğu Kur'an'ı dinlemek isteyen çocuklar ve kadınlar evinin etrafında toplanıyorlardı (Buhari, Kefalet, 3).

Bir gün Yemen'den bir kabile gelmişti. Kafiledelikler Kur'an okumaya başladıklarında göz yaşlarını tutamadılar. Bunu gören Hz. Ebubekir *"İşte biz de bu şekilde Kur'an okuyorduk* (en-Nevevî, et-tibyan fi hamaletu'l-Kur'an, s. 87) sözleriyle Sahabenin nasıl Kur'an okuduğunu bizlere resmetmiştir.

Hz. Ömer Kur'an okurken bazen inlemeleri mescidde duyulur da tanımayan bir kimse onu görse başına bir musibet geldiğini zannederdi (Fadailu'l-Kur'an, s. 309). O bazen Kur'an okurken bir ayetin tesiriyle sarsılır, hıçkırıklara boğulur, hüznle iki büklüm olur, bazen de yere yığılıncaya kadar ağladığı olurdu. Sonra evine çekilirdi de insanlar hastalandı zannederek ziyaretine giderlerdi (Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3/414).

Yine bir gece Hz. Ömer, (radıyallâhu anh) Medine sokaklarını dolaşıyordu. Bir evin önünden geçerken teheccüd namazı kılan birisinin Kur'an okuduğunu duydu. Bu kimse, namazında hüznü bir edayla Tûr Sûresini okumaktaydı. Derken *"Rabbinin azabı mutlaka vuku bulacaktır. Ona engel olacak (hiçbir şey de) yoktur."*⁴ ayetini okudu. Bu ayet sanki Hz. Ömer'in kalbini yerinden çıkaracak gibi olmuştu. Hz. Ömer göz yaşları içerisinde *"Kâbe'nin Rabbine yemin olsun, hiç şüphe yok ki kasekle ifade edilen bu şeylerin hepsi vuku bulacak."* dedi. Artık dayanacak takati kalmamıştı, binitinden inerek bir duvara yaslanıp bir müddet bekledi. Sonra evine döndü, ayetin tesiriyle bir ay evinden dışarı çıkamadı. Durumunu merak edenler, onu hastalandı zannederek ziyaretine geldiler. Fakat kimse hastalığının ne olduğunu anlayamadı (İbn Ebi'd-Dünya, er-Rikkatu ve'l-Buka', s. 93; İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 7/400).

Evet Hz. Ömer gibi bir insan vahyin nurlu beyanı karşısında bu şekilde iki büklüm oluyor, onun altın ikliminde adeta eriyordu. Hadis, fıkıh ve kıraat alanında bilgisiyle meşhur tabiinden İbn Ebi Muleyke, bir gün Tercümanı'l-Kur'an Hz. İbn Abbas'la (radıyallâhu anhüma) birlikte sefere çıktılar. Akşam olduğunda bir yerde konakladılar. Orada İbn Abbas, Kur'an okumaya başladı. Bir

⁴ Tur Suresi, 52, 7-8.

Selef-i Salihînin Kur'an'la İrtibatı

taraftan tertil üzere, tane tane Kur'an'ı okurken diğer taraftan hıçkırıklara boğulmaktan kendini alamıyordu. Gecenin yarısına kadar bu şekilde Kur'an okudu (Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3/416).

İslam'ın nuruyla ancak Mekke fethinden sonra tanışan, fakat Müslüman olduktan sonra ömrünü İslam'a adayan sahabî Hz. İkrime, mushafı açtığı zaman, göz yaşlarını tutamıyordu ve çevresindekilere neden ağladığını ifade etmek için *"İşte bu benim Rabbimin kelamı, işte bu benim Rabbimin kelamı"* diyor ve ona karşı layıkıyla ta'zim göstermeye çalışıyordu (Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3/512). İmam Gazzali Hz. İkrime'nin Kur'an okurken tesirinde kalarak bazen bayıldığını da zikretmiştir. Bunun sebebini ise *"Onlar, kelamın ta'zimini mütekellimin ta'zimi olarak telakki etmişlerdir."* şeklinde izah etmiştir (İhya, c. 3 s. 509).

Sahabedeki Kur'an aşkı, onların nurlu atmosferinde yetişen, o hâlenin etrafındaki Tabiîne de aksetmiştir. Bunlardan birisi Rabi' b. Heysem'dir. O, İbn Mes'ud (r.a.) ile birlikteyken *"Sûra üflendiği zaman, işte o gün pek zorlu bir gündür."* (Müddessir Suresi 74/ 8-9) ayeti okunduğunda olduğu yerde bayıldı da ancak ertesi gün kendisine gelebildi (Kurtubi, et-Tizkar, 213-214). Bunlardan birisi de sabahlara kadar ağlaması sebebiyle "bekkâ" (çok ağlayan) ismiyle meşhur, tabiinin büyüklerinden Muhammed İbn Münkedir'in kardeşi Ebu Bekir İbn Münkedir'dir.⁵ O bir seferinde, yakınında *"(O gün) Hiç hesaba katmadıkları şeyler Allah tarafından karşılırlarına çıkarılır."*⁶ ayeti okunur. Bu ayet karşısında sanki çarpılmış gibidir. "Ah! Ah!" diye inlemeye başlar ve bu şekilde ruhunu teslim eder.

Tabiinin büyüklerinden Said b. Cübeyr bir gece namaza durur. *"Öyle bir günden korkunuz ki, o gün Allah'a döndürüleceksiniz. Sonra da herkese kazancı tamamıyla ödenecek ve hiç kimse haksızlığa uğramayacaktır."* ayetini okumaya başlar. Bu ayet onun yüreğini ağzına getirmiştir. Bir türlü ayeti okuyup devam edemez. Ayeti yirmi küsur defa tekrar eder ve geceyi ağlayarak geçirir. (İmam Kurtubi, et-Tizkar, 200)

Evet selef-i salihin Kur'an'la gönüllerini ihya ettikleri gibi dünya ve ahiretlerini onun nuruyla nurlandırmışlardır. Burada onların Kur'an okuduklarında iç dünyalarında yaşadıkları his ve heyecanın küçük bazı yansımalarını ifade edebildik. Nitekim hisler ancak bu şekilde dışa akseden

⁵ Kaynaklarda Ebubekir ve Ömer isminde iki kardeşinin olduğu zikredilmiştir. Bunlardan birisinin olduğu zikredilmektedir.

⁶ Zümer suresi, 39, 47.

yansımalarıyla bilinebilir. İmam Kurtubî her ne kadar bu şekilde bayılma hallerini tasvip etmediğini ifade etse de bu devasa kametlerin hislerinin galebe çalması sebebiyle bunları yaşadıklarını ifade etmiş ve selefın bu hallerinde mazur olduklarını beyan etmiştir (İmam Kurtubi, et-Tizkar, 201).

Sonuç

Görüldüğü üzere Selef-i Salihin Efendilerimizin Kur'an'la olan bağları çok aşkındır ve aşk derecesindedir. Kur'an'ın nurundan istifade etmek ve onun sırlarına vakıf olmak için ciddi gayretler ortaya koymuşlardır. Onların hayatlarında vahyin aydınlatıcı tesiri bu şekilde bir teveccühle olmuştur. Bu nedenle inanmış bir kimse bütün kalbiyle, gönlüyle ve hisleriyle Kur'an'ın mecnûnu olur, ona yönelirse Kur'an da ona teveccüh ederek hazinelerini açacaktır. Zira bu kelâm-ı İlâhî nûr ve feyzini ancak kendisine bütün benliğiyle teveccüh eden âşık gönüllere aksettirir.

Kaynaklar

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, Kitâbü'z-zühd,

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, **Şuabü'l-ıman**,

Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm, **el-Camiü's-sahih**

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, **Fadâilu'l-Kur'an ve Meâlimuhu ve Âdâbuhû**, Thk. Prof. Dr. Ahmed b. Abdulvahid el-Hayyat, Evkaf Bakanlığı Yay. Fas, 1995.

el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an**,

en-Nevevî, Muhyiddin Zekerıyya Yahyâ b. Şeref (676/1277), **et-Tibyân fî Âdâbı Hameleti'l-Kur'ân**.

Gazzalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, **İhya-u Ulumi'd-din**, Daru'l-Marife, Berut.

Selef-i Salihînin Kur'an'la İrtibatı

İbn Ebi'd-Dünya, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd, **Kitabu'r-rikka ve'l-bükâ,**

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim,**

Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Endelusî, **et-Tizkar fî Efdali'l-Ezkâr,** Daru'l-Beyan, 3. Baskı, Dimeşk, 1987.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, **Sünen.**